

Dk. Craig Keener, Matendo, Mhadhara wa 1, Uandishi, Tarehe na Aina

© 2024 Craig Keener na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dk. Craig Keener katika mafundisho yake juu ya kitabu cha Matendo. Hiki ni kipindi cha 1, Uandishi, Tarehe, na Aina.

Tunazo barua nyingi katika Agano Jipya zinazotuonyesha jinsi matatizo fulani yalivyoshughulikiwa.

Tunazo Injili zinazotuonyesha zaidi maisha ya Bwana wetu. Lakini tuna kitabu kimoja katika Agano Jipya ambacho kinaonyesha kwa njia ya simulizi, maisha ya kanisa la kwanza. Mada ya kitabu hiki ni utume wa kanisa la kwanza, na jinsi walivyoendeleza utume wa Yesu na kufuata agizo lake kuu.

Tunapata hili katika kitabu cha Matendo. Na tutaanza kitabu cha Matendo kwa utangulizi mrefu sana ili kuinua mada kuu. Na kisha tutapitia na kutoa sampuli kwa undani kidogo sehemu fulani za kitabu cha Matendo.

Kitabu cha Matendo, tunaweza kukiita Luka sehemu ya pili, kwa sababu ni muhimu sana jinsi injili ya Luka inafanywa katika kitabu cha Matendo. Injili ya Luka ndiyo yote ambayo Yesu alianza kufanya na kufundisha. Na kitabu cha Matendo kinaonyesha jinsi Yesu aliendelea kufanya kazi kupitia wafuasi wake.

Vema, Matendo inatuambia mwanzo wa makanisa mengi. Na kwa hiyo, ni muhimu wakati wa kuzingatia usuli wa barua za Paulo. Kwa mfano, Warumi walikuwa kwenye kanisa lililochanganyika, ambalo wakati mmoja lilikuwa na watu wa Mataifa tu.

Wathesalonike kwa kanisa kubwa la Wamataifa lililoteswa kwa sababu ya kumwamini mfalme mwingine, Yesu. Vema, Waathene, hiyo haikufaulu kuwa kanuni. Lakini kwa vyovyote vile, tunapata usuli wa barua nyingi, ingawa hilo halikuwa kusudi la asili la Matendo.

Inatusaidia kwa njia hiyo. Hebu tuanze kwa kuangalia swali la uandishi wa Matendo. Kwa kweli hatuwezi kushughulikia uandishi wa Matendo bila kuangalia sisi masimulizi.

Wasomi wengi wanafikiri kwamba sisi simulizi ziliandikwa na mwandamani wa Paulo. Na kuna sababu nzuri kwa hiyo. Lakini wanazuoni wengine wanakashifu.

Na pia kuna sababu za hilo. Unaweza kujua ninasimama wapi kwa sababu nilisema sababu nzuri za moja na nikasema sababu za nyingine. Lakini kwa hali yoyote, masimulizi yana maelezo zaidi katika sehemu ya sisi.

Kuna maelezo zaidi juu ya majuma machache yaliyotumika Filipi kuliko kukaa kwa muda mrefu huko Korintho, miezi 18 na zaidi ya miaka miwili huko Efeso. Pia, tunaanza wapi na tunaacha wapi. Mnamo 1610 na inayofuata, tunaona kwamba tunaanza kuhama kutoka Troa hadi Filipi.

Baada ya Paulo na Sila kuondoka Filipi, tunaondoka. Lakini miaka mingi baadaye, Paulo anaporudi Filipi katika Matendo sura ya 20, tunaichukua tena na kuendelea kimsingi hadi mwisho wa kitabu cha Matendo, wakati wowote kuna safari yoyote. Tunakaa nyuma.

Mtu wa kwanza anatajwa tu pale inapobidi ajijumuishe bila kufafanua kwa kujitaja mwenyewe, kutaja alichokuwa akifanya. Amejumuishwa tu kwenye kikundi. Sasa, watu wengine wamechukua sisi kuwa tofauti na vile tunavyochukulia kawaida kumaanisha.

Kwa kawaida tunamaanisha mimi mwenyewe pamoja na mtu mwingine. Lakini, unajua, kama wasomi, tunafanya maisha yetu kwa kufanya mambo magumu kuwa rahisi. Na kwa bahati mbaya, wakati mwingine kwa kufanya mambo rahisi kuwa magumu.

Kwa hiyo, ninahitaji kushughulikia maoni haya mengine kuhusu sisi. Wengine wanasema lazima iwe ni uwongo sisi. Sababu ni kwa sababu wanafikiri kwamba maelezo ya Luka kuhusu mawazo ya Paulo yanatofautiana na yale yanayoonyesha mawazo ya Paulo katika barua za Paulo.

Naam, kuna ukweli fulani katika hilo. Hakuna anayesema kwamba Paulo aliandika kitabu cha Matendo. Ni wazi kwamba Luka ni mtu tofauti.

Lakini yeye si mtu tofauti sana hivi kwamba tunapaswa kudhani kwamba hangeweza kumjua au hangeweza kusafiri naye. Baada ya yote, ikiwa mmoja wa wanafunzi wangu angeandika wasifu wa maisha yangu, na, unajua, utaona kile wanachochagua kisisitiza, kile ambacho wangechagua kisisitiza kunihusu kingekuwa tofauti na pengine kile ambacho ningechagua kisisitiza kunihusu. Kwa kweli, tofauti kuu ambayo wasomi wameona mara nyingi kati ya taswira ya Luka ya theolojia ya Paulo na taswira ya Paulo mwenyewe ya theolojia ya Paulo ni kwamba wanasema kwamba, vizuri, katika Matendo, Paulo anapendelea sheria, ambapo katika barua za Paulo, Paulo anapingana na sheria.

Vema, huo ni usomaji wa mazoea wa Paulo. Sitasema kihistoria ilikotoka, lakini nitasema kwamba katika miongo michache iliyopita, wasomi wengi wa Pauline wamekataa maoni hayo. Hawasemi tena kwamba Paulo alikuwa kinyume na sheria.

Kwa hiyo, wasomi wa Matendo ya Mitume ambao wanatumia tofauti hiyo kujaribu kutofautisha Paulo wa Luka na Paulo wanahitaji kupata usomi wao wa Pauline. Lakini kwa hali yoyote, kwa nini wanadhani ni sisi wa uwongo? Tuna maandishi ya uwongo au ya uwongo katika hati za uwongo, kama vile riwaya. Hatuna uwongo au uwongo wa I kwa kawaida katika kazi za kihistoria, ambazo wasomi wengi wanakubali kwamba kitabu cha Matendo ni.

Sio wote wanaokubali jinsi ilivyo ya kihistoria, lakini wengi wanakubali kwamba Matendo ni taswira ya kihistoria. Na ni kazi ya historia ya kale. Mwanasayansi maarufu wa mapema wa karne ya 20 wa Harvard, Sir Arthur Darby Nock, alisema kwamba zaidi anaweza kufikiria mfano mmoja katika fasihi ya kihistoria, katika fasihi isiyo ya uwongo, ambapo kipindi cha wingi cha mtu wa kwanza au mtu wa kwanza kilitumiwa kwa uwongo.

Karibu katika visa vyote katika kazi za kihistoria, mtu wa kwanza alimaanisha kwamba mwandishi alikuwa akidai kuwa hapo au mwandishi alikuwa akidai kuwa anaandika au kitu kama hicho. Zaidi ya hayo, ikiwa ilikuwa ya kubuniwa, kwa nini ingekuwa ya kubuni tu mahali hapa hivi kwamba iondoke Filipi na kuendelea huko Filipi? Na ni sehemu zisizo wazi. Namaanisha, ungefikiria kwamba tungekuwa tumepitia simulizi zima.

Tungeweza kuwa mfuasi wa Yesu. Tungeweza kuwepo kwenye kaburi tupu. Tunaweza kuwapo kwenye Pentekoste.

Lakini mwandishi hawezi kusema hivyo kwa sababu inaonekana hadhira inajua mwandishi ni nani na wanajua wakati mwandishi alikuwa na Paulo na wakati mwandishi hakuwa na Paulo. Tunaonekana kwa njia isiyojulikana sana. Mwandishi hajaribu kufanya jambo kubwa kuhusu kuwepo.

Mwandishi anajijumuisha kwa urahisi katika sehemu ambazo mwandishi alikuwepo. Wengine wanasema sio uwongo, ingawa wengine wamesema, sawa, una uwepo huu wa uwongo wa sisi katika safari za baharini. Hilo limejibiwa kwa nguvu sana na wasomi ambao wameonyesha kuwa safari nyingi sisi hatuna sisi ndani yao.

Wakati sisi ni pale, kwa kawaida ni kwa sababu mwandishi alikuwa akidai kuwa huko. Na nje ya safari za baharini, ni sawa na ndani ya safari za baharini. Kwa hivyo wengi wa wanavyuoni wameikataa njia hiyo.

Lakini baadhi ya wanazuoni wamesema, sawa, si jambo la kutunga. Ni mali ya jarida la usafiri. Na hilo linawezekana kabisa.

Inawezekana kwamba ni ya Kumbuka, Luka, mwanzoni mwa juzuu yake ya kwanza, anataja vyanzo vingi vinavyowezekana. Anataja kupata nyenzo ambazo zinarudi kwa

walioshuhudia. Labda, nyenzo nyingi zilizomjia zingeweza kuja kwa fomu ya mtu wa kwanza.

Na bado hakuna mahali pengine ambapo yeye huhifadhi fomu ya mtu wa kwanza. Kwa nini Luka angekuwa mhariri asiyefaa wa nyenzo hii kwa wakati huu, na kwa wakati huu pekee? Je, haionekani kuwa na uwezekano zaidi kwamba kama kulikuwa na jarida la usafiri ambalo lilikuwa linatumika, ilikuwa jarida la Luka mwenyewe la usafiri? Kwa hivyo, kama ingekuwa jarida la usafiri, ikiwa ni pamoja na sisi, lingekuwa jarida la usafiri la Luka. Katika fasihi nyingine za kale, kwa kawaida tunamaanisha sisi, kama inavyofanya leo.

Kwa hivyo badala ya kuchanganya na rahisi, tutaiacha rahisi. Na kwa kawaida, naweza kusema niko katika makubaliano madhubuti ya udhamini. Katika hatua hii, kuna mjadala.

Lakini kibinafsi, nadhani kesi hiyo ina nguvu ya kutosha kwamba nitasema nadhani hii ni kesi kali sana. Lakini ni nani huyu sahaba ambaye anapendekezwa katika sisi? Hii sauti ya mtu wa kwanza ni nani? Naam, tunajua kuhusu watu fulani walioandamana na Paulo.

Katika Wakolosai 4:10 na Filemoni 24, anamtaja Aristarko kuwa pamoja naye huko Rumi. Hata hivyo, Aristarko anatofautishwa hasa na mtu wa kwanza katika Matendo sura ya 27. Kwa hiyo, huyu ni mtu ambaye alikuwa pamoja na Aristarko na Paulo lakini hakuwa Aristarko.

Inaweza kuwa Epafra. Epafra pia yuko pamoja na Paulo huko Roma, lakini hakuna kupendezwa kunaonyeshwa hapa katika Bonde la Lycus. Unaweza kufikiri Epafra, ambaye kanisa lake la nyumbani ambako alifanya kazi nyingi zaidi, lilikuwa katika Bonde la Lycus. Ungefikiri hilo lingekonekana mahali fulani katika Kitabu cha Matendo, lakini hakuna kupendezwa na Bonde la Lycus huko.

Dema pia alikuwa pamoja na Paulo huko Rumi, lakini mapokeo yanasema kwamba hakuvumilia. 2 Timotheo sura ya 4 inasema, Dema ameniacha. Kwa hiyo, kuna uwezekano kwamba hakuandika Kitabu cha Matendo.

Sasa kuna mgombea mwingine mwenye nguvu ambaye hatajwi kwa kawaida, nadhani, na huyo ni Tito. Tito alikuwa mwandamani wa karibu wa Paulo. Na kwa sababu fulani, Tito hatajwi kwa jina katika Kitabu cha Matendo, isipokuwa yeye ni mtu yule yule kama Timotheo, jambo ambalo rafiki yangu amebishana nalo.

Lakini nadhani kuna sababu za kulazimisha dhidi ya hilo kibinafsi, mojawapo ikiwa kwamba tuna 1 na 2 Timotheo na Tito kuwa tofauti. Lakini kwa vyovyote vile, nadhani Tito anaweza kuwa mgombea. Tatizo ni kwamba Paulo anapoorodhesha waandamani wake huko Rumi, Tito hayumo miongoni mwao.

Kwa hiyo, kuna sahaba mmoja ambaye ameorodheshwa huko Rumi, ambaye hajatajwa katika Kitabu cha Matendo, na huyo ni Luka. Haishangazi, maoni ya umoja wa kanisa la kwanza ni kwamba Luka alikuwa mwandishi wa Injili ya Luka na Kitabu cha Matendo. Inafurahisha vya kutosha, ungetarajia kwamba ikiwa mtu angeunda mapokeo juu ya mwandishi fulani, angeunda mtu mashuhuri sana kama mwandishi.

Luka hakuwa maarufu hivyo. Kwa hivyo, ushahidi wa nje na ushahidi wa ndani wote kwa pamoja wanapendelea Luka kama mwandishi. Na wakati mwingine unapozungumza kuhusu mwandishi wa kazi fulani, unatumia tu jina la mwandishi wa kitamaduni, kwa sababu huna jina bora zaidi la kutumia.

Lakini katika kesi hii, ninaposema Luka, mimi binafsi naamini kwamba Luka alikuwa mwandishi. Kweli, mila ya uandishi ina nguvu sana. Classicists kawaida kuanza na ushahidi wa nje, na ushahidi wa nje hapa ni nguvu sana.

Mila ni Luka. Dibaji ya anti-Marcionite kweli inasema kwamba huyu alikuwa Luka, daktari kutoka Antiokia. Wakolosai 4:14 inafaa Luka kuwa daktari, ingawa siamini alikuwa kutoka Antiokia, kutokana na kile tunachokiona katika Kitabu cha Matendo.

Inasema kwamba alikaa bila kuolewa na alikufa huko Boeotia huko Ugiriki akiwa na umri wa miaka 84. Sijui kuhusu baadhi ya maelezo hayo mengine, lakini inalingana na ushahidi kwamba Luka alikuwa mwandishi. Tunao ushahidi wenye nguvu kutoka kwa Irenaeus mwishoni mwa karne ya 2, Clement wa Alexandria mwishoni mwa karne ya 2, Origen, na Tertullian.

Sasa, yeyote ambaye Luka alizungumza naye katika Kitabu cha Matendo na katika Injili ya Luka, walijua mwandishi alikuwa nani. Hakulazimika kusema yeye ni nani. Anaweza kusema mimi katika utangulizi.

Anaweza kusema sisi baadaye. Watu wengi waliopokea kazi kama hizi walijua mwandishi alikuwa nani, na haikuwa lazima kutajwa katika mwili. Wakati mwingine ilikuwa, wakati mwingine haikuwa hivyo.

Na katika kisa cha Luka, tunajua kwamba angalau sehemu ya wasikilizaji wake, wakfu wake, kama sehemu ya wasikilizaji wake bora, anaitwa Theofilo. Na Theofilo bila shaka alijua mwandishi ni nani. Kwa hiyo, kitabu hicho hakikuhitaji kukitaja, lakini kwa kawaida uandishi ulikuwa mojawapo ya maelezo ya mwisho ambayo yangesahaulika.

Na kwa hivyo, hapa tunazungumza juu ya vizazi vichache ambapo hii inaweza kupitishwa, na tunazungumza juu ya umoja. Ninamaanisha, ikiwa haingepitishwa kwa usahihi, ungekuwa na dhana tofauti zinazotokea katika sehemu mbalimbali za Milki ya Roma, lakini tuna umoja. Pia, karatasi ya mafunjo, P75, kutoka mahali fulani kati

ya 175 na 225 AD, inaita Injili Injili ya Luka, na karibu kila mtu anakubali kwamba mwandishi huyo huyo aliandika Luka na Matendo.

Luka hakuwa maarufu katika mapokeo, lakini mapokeo ya uandishi yanakubaliana. Nani angemzulia mtu asiye mtume na asiyemwona Yesu kama mwandishi? Hatuna ushahidi dhidi yake. Inalingana na kile kidogo tunachojua kuhusu Luka.

Inafurahisha sana, ingawa hii ni hoja ndogo tu, maneno mengi yanayopatikana mara kwa mara katika fasihi ya matibabu yanapatikana pia katika Luka-Matendo. Hiyo ilionyeshwa na Hobart. Cadbury alidokeza baadaye kuwa mengi ya maneno haya pia yanapatikana katika fasihi zisizo za matibabu, kwa hivyo haileti kesi kwa mwandishi wa matibabu kwa kila sekunde.

Lakini kama Cadbury alivyosema, na wasomi wakati mwingine tangu wakati huo wamepuuza, vizuri, ni sawa na daktari kuwa mwandishi. Wengi wa wasomi wa awali ambao sasa wamenukuliwa, kama Debelius na wengine, Cadbury, walikuwa chanya sana kwa Luka na uandishi badala ya hasi. Maneno mengi haya yanapatikana pia mahali pengine.

Harnack anabainisha hayo na kadhalika. Lakini una tafiti za hivi karibuni zaidi ambazo zimevutia umakini, na Weiss na Leder na wengine wamevutia, vizuri, ni sawa na uwezekano wa mwandishi wa matibabu. Uandishi.

Mila ni Luka. Ikiwa ni kwa Luka, basi ikiwa ni kwa Luka aliyekuwa pamoja na Paulo, kulingana na Wakolosai 4:14, alikuwa tabibu. Kwa hiyo, nataka tu kusema mambo machache kuhusu madaktari.

Miongoni mwa waganga wa kale, kulikuwa na ushirikina fulani. Pia kulikuwa na data ya kweli ya majaribio. Yote yalichanganywa kwa sababu hukufanya majaribio yako yote kwa wagonjwa.

Mlikuwa na mila za yale yaliyopitishwa, ambayo mengine yalikuwa sahihi, ambayo mengine hayakuwa sahihi. Unasoma sana historia ya asili ya wazee, na anazungumza juu ya tiba inayodhaniwa ya hii au ile. Baadhi yao ni, unajua, unasaga mboni za kifarua kwa, unajua, vitu hivi vyote tofauti ambavyo hakuna mtu atakayeweza kuvishika, na labda hakuna mtu aliyewahi kujaribu.

Lakini kwa hali yoyote, pia kulikuwa na mambo, uchunguzi wa kweli ambao watu walifanya kuhusu, unajua, kutokana na uzoefu wao na wagonjwa. Una baadhi ya wale katika Saronis 'gynecology na Galen na maandiko Hippocratic na kadhalika. Lakini kulikuwa na shule mbalimbali za mawazo ya matibabu wakati huo.

Mmoja wao kwa kweli aliitwa Shule ya Methodist, hakuna uhusiano na Wamethodisti leo, lakini idadi ya shule tofauti za mawazo, na mbinu tofauti za

matibabu. Hawakuwa na MCAT. Hawakuwa na mtihani kama wa kuingia katika shule ya matibabu.

Hawakuwa na shule za matibabu. Utafunzwa chini ya daktari mwingine. Kweli, walikuwa na mahali ambapo unaweza kwenda kwa mafunzo ya matibabu, lakini hakukuwa na kibali.

Kwa hivyo, unajua, waganga wengine wanaweza kuwa wazuri na waganga wengine wanaweza kuwa wabaya. Lakini kwa vyovyote vile, imekubaliwa kuwa huyu ndiye mwandishi sawa na injili ya Luka. Na mtindo ni mtindo ulioelimika.

Sio balagha sana. Sio kutoka kwa mwanachama wa wasomi. Ni katika kiwango maarufu zaidi, lakini pia sio kutoka kwa aina ya watu wasiojua kusoma na kuandika ambao tuna maandishi ya papyri ya kawaida, hati za biashara ambazo tunapata mara nyingi zikitekelezwa na maandishi.

Baadhi ya watu hawakuweza kusaini majina yao. Luka ni zaidi ya kiwango hicho. Kinyume na matarajio yangu kabla sijaandika ufafanuzi wa juzuu nne, kabla sijaandika ufafanuzi huo, nilikuwa nikifikiri kwamba huenda Luka alikuwa katika kiwango cha juu zaidi cha balagha kuliko Paulo.

Lakini baada ya kufanya kazi kupitia Matendo na kufanya kazi kupitia barua za Paulo, nimehitimisha kinyume chake. Paulo kwa kweli anafanya kazi katika kiwango cha juu cha balagha. Hukuhitaji hata kufanya hivyo kwa kawaida katika barua, lakini Paulo anafanya hivyo.

Kisha Luka anafanya hivyo katika kitabu cha Matendo. Walakini, Luka ni mtu aliyeelimika. Yeye si asiye na elimu.

Anaboresha sarufi ya Marko mara kwa mara katika injili ya Luka. Tukiangalia historia ya mwandishi, tukichukulia kuwa ni Luka, jambo tunaloweza kujua kuhusu waganga, vema, matabibu ilikuwa moja ya kazi ambayo ulihusisha wanaume na wanawake. Kwa hiyo, labda Luka angefunuliwa katika maisha yake ya kitaaluma kwa wanawake wenye ujuzi, ambayo inaleta maana nzuri ya kile tunachosoma katika Luka na Matendo, ambapo ana heshima kwa wanawake.

Anajumuisha zaidi kuliko watu wengi wa wakati huo ambao waliandika juu ya wanaume na wanawake. Mara nyingi waganga walikuwa watumwa. Kwa kawaida, walikuwa Wagiriki na kwa kawaida walikuwa na elimu fulani.

Ndiyo, ungeweza kuwa na watumwa walioelimika wakati huo. Utamaduni wa watumwa ulikuwa tofauti na katika mazingira mengine. Baadhi ya nyumba zilizokuwa na watumwa zilikuwa na watumwa waliokuwa na mali nzuri ambao walikuwa wamezoezwa sana.

Wakati mwingine walisimamia mali kwa mtumwa na kadhalika. Baadhi ya Wayahudi walipinga matumizi ya waganga, na wakasema unahitaji tu kumtegemea Mungu. Lakini Wayahudi wa mijini wa Ugiriki walikubali hili.

Na kwa hivyo, labda Luka hangekabiliwa na chuki nyingi katika maeneo ambayo kwa kawaida huenda, ambayo kwa kawaida ni ya mijini, kwa sababu ya taaluma yake. Hakukuwa na wanahistoria wa kitaalamu wakati huo. Hayo hayakuwa maelezo ya kawaida ya kazi.

Madaktari walielimishwa. Wakati fulani Paulo alikuwa mgonjwa. Madaktari wa kibinafsi kwa kawaida walikuwa miongoni mwa wasiri wa karibu zaidi wa mtu.

Kwa hiyo, inaleta maana kwamba tabibu angesafiri pamoja na Paulo. Lakini tabibu angeweza kuwa mwanahistoria kwa sababu daktari alikuwa amesoma. Msomi mmoja, Profesa Loveday Alexander, ametoa hoja kwamba dibaji ya Luka inalingana na aina ambayo ungetarajia kutoka kwa mwandishi wa kisayansi.

Kwa hiyo, si kwamba Luka hakuwa mwanahistoria, bali kwamba Luka alikuwa aina zaidi ya kisayansi badala ya aina zaidi ya balagha. Lakini kwa hali yoyote, hakukuwa na wanahistoria wa kitaalamu. Walikuwa wasemaji au kitu kingine walioandika historia pia.

Wengine waliweka kazi zao nyingi katika kuandika historia, lakini kwa kawaida, walikuwa ni watu ambao walikuwa na mali ya kutosha upande au msaada kwa upande ambao wangeweza kufanya hivyo. Mappingamizi kwa Luka. Vema, moja ya pingamizi kuu ni tofauti za maelezo kutoka kwa barua za Paulo.

Lakini tofauti za kina ziliruhusiwa kwa wanahistoria mradi tu wapate matukio sawa. Na unapolinganisha wanahistoria wengine jinsi walivyoandika juu ya takwimu za kale na takwimu ambazo waliandika kuwahusu, unakuwa na hali ileile uliyo nayo katika Matendo na barua za Paulo. Una barua za Cicero.

Kisha una wanahistoria ambao waliandika kuhusu Cicero. Na hali ni takriban kulinganishwa kama baadhi ya classicists wameonyesha. Watu wamesema, vema, Luka ana ajenda za kuomba msamaha.

Hiyo ni kweli. Vivyo hivyo na Paulo, hata hivyo. Wote wawili wanaandika na ajenda maalum.

Kwa hivyo, tofauti za undani kwa kweli sio zaidi ya kile tunachotarajia kutoka kwa mwanahistoria kuandika kwa kuchagua juu ya maisha ya mtu. Mwanahistoria ambaye ana mambo yao ambayo wanataka kusisitiza. Haimaanishi kwamba walitengeneza mambo.

Inamaanisha kwamba walisisitiza kile walichohisi ni muhimu zaidi kwa wasikilizaji wao wenyewe. Luka anaandika baadaye, naamini, kuliko barua za Paulo. Kwa hivyo, kwa hali yoyote, ni nini kinachoshangaza, nadhani, kwa mtu anayetoka kwenye historia ya kitambo au anayefanya kazi kutoka kwa historia ya zamani, na nimesoma wanahistoria wa zamani, nimesoma wasifu wa zamani, nimefanya kazi kupitia vyanzo hivi vya zamani na herufi za zamani pia, barua za Cicero, barua za Seneca, na kadhalika.

Kinachonishangaza ni kiwango cha mawasiliano tulichonacho kati yao. Kwa kuzingatia ukweli kwamba Luka haonekani kuwa anajua barua nyingi za Paulo. Hicho hakikuwa chanzo kikubwa kwake.

Hakuhitaji hilo kama chanzo kikuu kwa sababu alimjua Paulo na alijua makanisa ambayo yalimjua Paulo. Na kwa hivyo, alikuwa na habari za moja kwa moja ambazo angetegemea kuliko barua. Kwa mfano, ikiwa unategemea barua za Paulo kwa Wakorintho, ungejumuisha mambo mengi ambayo hayapo katika kitabu cha Matendo na kadhalika.

Tofauti za kitheolojia ni pingamizi lingine. Na nilitaja hapo awali. Luka anajumlisha zaidi, sio maalum.

Ni suala la aina. Na tena, tofauti kubwa za kitheolojia ambazo watu wametaja kwa kweli labda sio tofauti. Ni suala la kusoma vibaya kwa barua za Paulo ambazo zilikuwa zikifanywa vizazi vichache vilivyopita.

Tofauti nyingi ni suala la kusesitiza. Tunayo maelezo tofauti, lakini tena, kwa viwango vya historia ya zamani, haya ni madogo sana. Asili ya mwandishi.

Kweli, tunachoweza kuona kutoka kwa jiografia, ni mambo ya kijiografia ndani ya Luka Matendo. Mwandishi anajua eneo la Aegean linajali kabisa eneo hilo, na linapenda kuripoti mambo. Kwa hivyo pengine hadhira yake inaweza kukusanyika katika eneo hilo au hadhira yake kuu kwa vyovyote vile, si kwamba hatawakaribisha wasomaji wengine.

Pia, anajua Palestina ya pwani vizuri sana. Anajua pwani ya Yudea, ambayo inamfaa msafiri mwandamani wa Paulo. Ujuzi wake wa kijiografia unaonekana kuwa dhaifu katika maeneo ya ndani ya Yudea na Galilaya, jambo ambalo lingemfaa tena mtu aliyesafiri pamoja na Paulo katika maeneo ambayo tunasoma kuyahusu katika kitabu cha Matendo.

Hakusafiri na Yesu, unajua, katika Luka sura ya tisa na inayofuata. Kwa hivyo, kupanga maelezo hayo ni jambo tofauti. Kwa hivyo labda mwandishi anatoka mkoa wa Aegean.

Asili ya mwandishi ni Myahudi au Mmataifa. Vema, kama yeye ni Luka wa Wakolosai 4:14, ambaye alikuwa pamoja na Paulo huko Rumi, basi yawezekana yeye ni Mmataifa kutokana na muktadha wa kifungu hicho. Ingawa kuna Luka katika Warumi 16 ambaye anaonekana kuwa Myahudi, lakini Myahudi au Myunani.

Haionekani kufahamu mila zote za Kiyahudi za Wapalestina, desturi za Yudea na Wagalilaya. Kwa hivyo, ikiwa yeye ni Myahudi, labda ni Myahudi wa diaspora. Pengine anatoka katika jumuiya ya Kiyahudi ya Mediterania wanaozungumza Kigiriki nje ya Yudea na Galilaya.

Lakini alisafiri kwenda Yerusalemu, kulingana na tunavyoona kati ya Matendo 20 na barua za Paulo, tuliweka pamoja, na tukasafiri kwenda Yerusalemu kati ya wawakilishi wa makanisa ya watu wa mataifa mengine, makanisa ya diaspora, lakini watu wa mataifa mengine wakileta matoleo haya. Kwa hiyo pengine alikuwa Mmataifa. Anajua Septuagint nyuma na mbele.

Kwa hiyo, ikiwa yeye ni Mmataifa, pengine alikuwa mcha-Mungu, mtu ambaye alitumia muda katika masinagogi kabla ya kuongoka kwake na kumwamini Yesu kama Masihi. Ingawa inawezekana kwamba alijifunza mengi baadaye. Niliingoka kutoka katika imani ya Mungu.

Sikuwa na historia ya kanisa. Nafikiri nilitembelea kanisa la Kikatoliki mara moja, lakini sikuwa na historia ya kweli ya kanisa. Na kwa kweli nilikuwa mdogo katika ufahamu wangu wa kile ambacho Wakristo waliamini.

Nilijua wanaamini Utatu na gargoyles. Hawakujua mengi kuhusu Ukristo. Lakini, unajua, na kile nilichochukua, unajua, kutoka kwa jamii kubwa zaidi, kile nilichosikia juu yake.

Lakini baada ya kuongoka kwangu, ilinibidi kuanza kuhangaika kwa sababu watoto wadogo katika shule ya Jumapili walijua mengi zaidi kuhusu Biblia kuliko mimi. Kwa hiyo, nilianza kusoma sura 40 za Biblia kila siku. Ukifanya hivyo, unaweza kusoma Biblia kila mwezi au Agano Jipya kila wiki.

Na hatimaye nikamshika. Lakini kuna mambo mengi yanayopendezwa na watu wanaomcha Mungu katika kitabu cha Matendo. Na hivyo, ni plausible kwamba Luka angeweza kuwa mcha Mungu.

Na wanazuoni wengi hufikiri hivyo hivyo kwa walengwa wake. Hatuwezi kusema kwa uhakika kama alikuwa Myahudi au Mmataifa. Lakini nina mwelekeo wa kufikiri kwamba labda alikuwa Mmataifa.

Na kwa sababu nadhani pengine ndiye Luka wa Wakolosai 4:14. Watazamaji wake walengwa. Kweli, leo kwa kawaida tunatambua kwamba nyingi za kazi hizi kuu za msingi, unajua, hizi hazikuwa kazi ambazo ungeandika juu ya kichwa chako. Kitu kama kitabu cha Matendo katika sarafu ya leo, kingegharimu maelfu ya dola kutengeneza hiyo kati ya mafunjo na mwandishi na kadhalika.

Hizi zilikuwa kazi kuu kwa viwango vya zamani. Kwa hivyo, haikuandikwa juu ya kichwa cha mtu. Labda Luka angethamini hadhira pana kadiri angeweza kupata.

Na Richard Baucom na wengine wameonyesha kwamba pengine hufanya kazi kama Injili zilivyotamani hadhira pana zaidi kuliko wakati mwingine wakosoaji wa urekebishaji walidhani ambapo walilenga jamii fulani ya mahali hapo. Wakati huo huo, hii pia inaweza kubebwa sana kwa sababu watu kawaida huwa na hadhira inayolengwa. Wana hadhira kuu akilini.

Kuna matarajio fulani ambayo wanayo, watu fulani ambao wanafikiria kupata ujumbe huu haswa au kuwachukulia kuwa rahisi ambao watasikiliza ujumbe huu haswa. Inafurahisha kwamba ingawa kitabu hiki kimetolewa kwa Theofilo, Theofilo bora zaidi ni, kwa hiyo ni mtu wa cheo cha juu na hadhi. Luka anatenda, na hasa juzuu ya kwanza, kitabu cha Injili ya Luka, ni mojawapo ya maeneo yenye nguvu katika Agano Jipya yenye changamoto ya utajiri na kusema tunahitaji kutumia rasilimali zetu zote kuwahudumia maskini.

Wakati huo huo, Luka anapendekeza hadhira iliyoelimika vizuri, yenye uwezo mzuri, sio wasomi. Hadhira ya wasomi inaweza kumudu vitabu vingi vya kihistoria, ingawa Luka hajaribu kuandika historia nzima ya ubinadamu. Anaandika tu historia ya utume wa kanisa.

Lakini anaacha mambo mengi ambayo tungependa kujua. Watazamaji wa Luka wanaonekana kufahamu majina mengi. Anachukua kwa uzito ujuzi mpana wa kijiografia, haswa katika eneo la Aegean, lakini mahali pengine pia.

Anaweka wakfu kitabu hicho kwa Theofilo, Theofilo bora zaidi. Sasa wengine wamemtaja Theofilo kuwa msomaji bora wa kitabu cha Matendo. Wakfu hakuwa kawaida tu watazamaji wa msingi wa mtu.

Mtu angeweka wakfu kitabu kwa mlinzi tajiri mara nyingi au mfadhili au mtu ambaye ulitarajia angependa kitabu na hivyo kutoa usambazaji mzuri. Kwa hiyo Theofilo hakuwa kama hadhira kuu, lakini Theofilo alikuwa sehemu ya wasikilizaji. Na Luka anaonekana kuchukua hadhira ya juu zaidi, ya kisasa zaidi katika suala la elimu kuliko Marko alivyofanya.

Na pengine katika suala la Ugiriki diaspora kuliko Mathayo au Yohana alivyofanya. Mtindo wa Luka unatofautiana kati ya mtindo wa fasihi wa Kigiriki nathari na Kigiriki

ambacho kimeathiriwa sana na Septuagint, aina ya lahaja ya Kigiriki. Wengine wamekiita Kigiriki cha Kiyahudi.

Wengine wamebainisha, vizuri, hiyo ni Koine wa kawaida tu. Mgiriki wa Kiyahudi wa wakati huo alikuwa Koine wa kawaida tu. Lakini Koine wa kawaida sio mtindo wa fasihi wa Kiyunani haswa.

Kwa hivyo, Luka anatofautiana kati ya hizo. Na kuna mahali ambapo anarudia kwa uwazi Septuagint au mtindo wa Septuagint, haswa anaposimulia matukio ya kitamaduni kama vile katika Luka sura ya kwanza na ya pili. Na wengine pia wamepata Semiti nyingi huko na katika sura 15 za kwanza za Matendo.

Mawazo yangu ni kwamba hiyo labda inaangazia vyanzo vyake au kwamba inaangazia tu mtindo wa Septuagint ambayo Luka alitumbukizwa kwa wazi. Na vyanzo vyake ni wazi vilizama katika hilo. Na vyanzo vingi vya sehemu hizo vinaweza kuwa vya lugha mbili.

Kuzungumza Kiaramu na kuzungumza Kigiriki. Na hivyo, unaweza kuwa baadhi nahau kwamba kubeba juu pia. Mke wangu anatoka Kongo na anazungumza lugha tano.

Na wakati mwingine nahau kutoka lugha moja hupitishwa hadi lugha nyingine. Lengo la Matendo. Mtazamo wa kijiografia mara nyingi huwa kwenye maeneo ya mijini tofauti na huduma ya Yesu ya hadharani, ambayo mara nyingi ilifanyika katika maeneo ya mashambani ya Galilaya.

Kitabu cha Matendo hufanyika mara nyingi katika maeneo ya mijini. Luka mara nyingi anaripoti kubadilika kwa wasomi, ingawa haikuwa wasomi tu ambao walipendezwa na hilo. Ikiwa wewe ni wa kikundi cha nje kilichotengwa na ambacho hakizingatiwi vyema katika jamii, ni kwa faida yako kuweza kutaja watu wachache hapa na pale.

Naam, angalia, tuna baadhi ya maprofesa au tuna baadhi ya watu matajiri au chochote pia. Kwa hiyo usitudharau. Lakini kwa vyovyote vile, vuguvugu la Wakristo wa mapema lilikuwa vuguvugu la watu wachache.

Iliwekwa pembeni. Na kwa hivyo, wangethamini hii. Lakini mara nyingi anataja uongofu wa wasomi, ingawa pia ana nia ya kuonyesha kujali kwa Mungu kwa maskini.

Maeneo ya kijiografia ambayo yanalengwa hasa katika Kitabu cha Matendo, mara inaposonga nje ya Yudea, ilipoanzia, Ugiriki, Makedonia, Asia ya Kigiriki, ambayo kimsingi ni maeneo yanayozungumza Kigiriki ya Asia Ndogo, ingawa yeye pia anajumuisha baadhi ya wengine, na hatimaye Roma, ambayo ilikuwa moyo wa himaya ambayo wasikilizaji wa Luka waliishi. Kwa hivyo, haishangazi Luka anajali kuhusu hilo kwa sababu anajua wasikilizaji wake watajali hasa kuhusu hilo, badala ya

kufuatilia misheni mahali pengine, ambapo injili pia ilisafiri. Ana maelezo zaidi katika Filipi, na hilo lingekuwa na maana kama mwandishi angekaa Filipi kwa muda mrefu, kama masimulizi ya Wii yanavyopendekeza.

Anapofikiria hadhira, vizuri, anajua waamini katika Filipi watapendezwa na kazi hii. Na wanaweza kuwa, angalau nyuma ya kichwa chake, kama hadhira kuu ya msingi. Je, wasikilizaji walikuwa Wayahudi au Wamataifa? Wakristo wasio Wayahudi wangali walionwa kote kote kuwa wageuzwa-imani kwa Dini ya Kiyahudi.

Na kulikuwa na msisitizo juu ya kugeuzwa kwa Wamataifa, si harakati zozote za misheni za pamoja, lakini kulikuwa na kuthaminiwa kwa kufanya wageuzwa-imani. Kanisa la Yerusalemu bado lilitazamwa kuwa lenye mamlaka. Kwa hiyo mambo fulani yalipaswa kutatuliwa pale, kama katika Matendo 15.

Luka anapendekeza ujuzi mkubwa wa Septuagint, tafsiri ya Kigiriki ya Agano la Kale. Ninapaswa kusema kawaida, aina ya kawaida ya tafsiri ya Kigiriki ya Agano la Kale katika kipindi hiki. Kwa hivyo pengine hadhira yake kuu ni hadhira ambayo ina ujuzi mwingi katika maandiko.

Hiyo haimaanishi kuwa wao ni Wayahudi. Hilo limepingwa na baadhi ya hoja nzuri zimetolewa kwa ajili yake. Lakini bado nadhani pamoja na wasomi wengi, hawa wanaweza kuwa waongofu wa Mataifa kwa imani hii ya Kiyahudi katika Masihi.

Kwa kweli, makutaniko ya diaspora yalikuwa mchanganyiko, kwa hivyo Wayahudi na Wamataifa, lakini labda kwa makanisa. Sasa tunahitaji kuuliza swali kuhusu tarehe. Wengine wamebishana kwa tarehe ya mapema.

Ninamaanisha, hakuna mtu anayebishana kwa tarehe kabla ya mwisho wa kitabu cha Matendo, ni wazi. Kwa hivyo, hakuna mtu anayebishania jambo kabla ya karibu mwaka wa 62. Lakini tarehe ya awali ni tarehe inayobishaniwa, vizuri, imeandikwa na mwandamani wa Paulo.

Paulo alikuwa na waandamani wengi wadogo, lakini Paulo aliuawa mahali fulani karibu na mwaka wa 64. Wengine waliandikishwa kuwa marehemu kama 67, lakini chini ya mateso ya Nero, ambayo yalianza mwaka wa 64. Ikiwa Luka aliishi zaidi ya Paulo kwa muongo mmoja tu, hiyo ingeisukuma hadi katikati ya miaka ya 70 ya karne ya kwanza.

Hoja yenye nguvu zaidi ambayo imetolewa kwa ajili ya tarehe ya awali ni kwamba Matendo haifungi na kifo cha Paulo. Lakini kumbuka kwamba lengo la Matendo, Matendo sio wasifu kwa kila sekunde. Matendo yanalenga utume.

Baadhi ya watu wamebainisha vipengele vya wasifu katika Matendo, na ninakubali hayo. Lakini sio kazi moja nzima kwa mtu mmoja. Paulo hata hatajwi hadi Matendo sura ya tisa.

Kwa hivyo ingawa ninaona vipengele vya wasifu katika Matendo, sio wasifu kwa kila sekunde. Inazungumza juu ya utume wa Kikristo wa mapema, na kwa hivyo sio lazima kuishia na kifo cha Paulo. Kwa kweli, Luka anaonekana kuwa na furaha sana kusisitiza mifano chanya ya kisheria.

Na kuuawa kwa Paulo hakungekuwa kielelezo kizuri kama hicho. Pia itakuwa mwisho wa kusikitisha kwa kitabu badala ya kuwa na matokeo chanya. Luka anapenda kumalizia kwa maelezo chanya.

Anamalizia Injili ya Luka hakika kwa njia chanya. Na anamalizia kitabu cha Matendo kwa njia inayofanana. Vema, hoja nyingine ya tarehe ya mapema ni kwamba ushawishi wa Kiyahudi na Rumi unaouona katika Matendo ulikuwa tu kabla ya mwaka wa 70.

Kwa hiyo, hii lazima iwe imeandikwa kabla ya mwaka wa 70. Nadhani hoja hiyo si nzuri sana kwa sababu ushawishi wa Wayahudi uliendelea katika baadhi ya maeneo kama Asia Ndogo, mbali zaidi ya hapo. Ufunuo sura ya pili na ya tatu yadokeza hilo pia.

Kwa hivyo, tukizungumza juu ya tarehe ya baadaye kutoka kati ya 70 na 90, hapa ndipo wengi wa wasomi huanguka. Kikundi cha pili kinachoongoza ni kikundi katika miaka ya 60 ambayo tumetaja hivi punde. Lakini wasomi wengi wana tarehe ya Luka katika miaka ya 70 au 80.

Hapa kuna baadhi ya sababu za hilo. Luka sura ya 21 inaonekana kama iliandikwa baada ya 70. Inarekebisha lugha.

Katika Marko 13, inaonekana kama Yesu anaweza kurudi wakati huo huo ambapo hekalu linaharibiwa. Mathayo sura ya 24 inastahili hilo kwa kiasi fulani kwa kufafanua asili ya maswali ya wanafunzi. Hivyo, ni kweli maswali mawili.

Mambo haya yatakuwa lini? Ni lini hekalu litaharibiwa kwa upande mmoja? Na ni nini dalili ya kuja kwako katika mwisho wa nyakati kwa upande mwingine? Vema, Luka pia anaifafanua ili ibada ya uharibifu badala yake anataja unapoona Yerusalemu imezungukwa na majeshi. Na ni wazi kabisa kwamba hapo anazungumza kuhusu 70 kwa sababu anazungumza kuhusu watu kuchukuliwa mateka, kama watumwa kati ya mataifa yote na Rumi. Na Yerusalemu ikikanyagwa na watu wa mataifa mpaka wakati wa mataifa utimie.

Na kisha anazungumza juu ya kuja kwa Bwana. Utaangalia juu, ukombozi wako unakaribia. Wengi wanafikiri kwamba ufafanuzi huu, Luka anauweka wazi zaidi baada ya ukweli, baada ya mwaka wa 70.

Kutazama uharibifu wa Yerusalemu kupitia kiolezo cha Babeli ilikuwa jambo la kawaida sana baada ya 70. Ingawa kutazama Roma kama Babeli mpya kwa kweli kulikwenda mapema zaidi ya hapo pia. Pia, inaonekana kuna katika ukuzaji wa njama hiyo mwangwi wa kile kilichotokea mnamo 70.

Ninamaanisha, Yesu katika Luka sura ya 19 na mahali pengine anaonekana kuwa anasihi Yerusalemu kugeuka wakati bado. Lakini katika kitabu cha Matendo, tuna hilo pia. Na katika Matendo sura ya 21 na 22, hotuba ya Paulo katika Matendo sura ya 22 yaweza kuonwa kuwa ombi la mwisho kwa wakazi wa Yerusalemu, wakazi wa Yerusalemu wenye uzalendo.

Sio kuchagua njia ya unyanyasaji dhidi ya Mataifa, lakini kuwa wazi kwa amani. Ijapokuwa watu wa Mataifa ndio walikuwa wakiuchokoza, mwendo wa upinzani wa wapiganaji wa utaifa hatimaye ulisababisha msiba mbaya sana na uharibifu wa Yerusalemu. Na inaonekana kwangu, baada ya kufanya kazi kwa maandishi kana kwamba Luka anajibu aina hizo za matukio.

Baadhi ya watu husema, vema, kwa nini uharibifu wa Yerusalemu hausimuzwi? Unajua, ikiwa unazungumza juu ya jambo fulani katika 1910 na unaandika mnamo 1930 baada ya Vita vya Kwanza vya Ulimwengu, sio lazima uitaje Vita vya Kwanza vya Ulimwengu kwa sababu masimulizi yako yaliisha mnamo 1910. Iliisha kabla ya Vita vya Kwanza vya Ulimwengu. Na kwa njia hiyo hiyo, hana haja ya kusimulia kama ilivyotokea.

Anasimulia kama ilivyotabiriwa kuwa inatokea. Na tunajua kutoka ndani ya simulizi kwamba unabii wa Yesu hutimia, kama vile kuja mara ya pili kutakavyotimia. Kwa hivyo, mwenzi anayesafiri bado anaweza kutoshea katika miaka ya 70 na 90.

Tena, wengi wa waandamani wake wasafiri pengine walikuwa wachanga kuliko yeye. Walikuwa waandamani wa chini wa kusafiri, isipokuwa Barnaba na Sila, ambao walionekana kuwa marafiki. Ubao mwingine katika hoja ya 70 hadi 90 ni kwamba Luka alitumia Marko kama chanzo.

Ni wazi kabisa. Anasafisha sarufi ya Marko. Marko hangemchukua Luka na kisha kutumia sarufi zaidi ya kiwango cha mitaani wakati watu waliheshimu sana sarufi ya kiwango cha juu, cha juu zaidi kulingana na kile kilichochukuliwa kuwa cha juu zaidi kisarufi katika siku hiyo.

Luka alitumia Marko kama chanzo. Na tunajua kwamba Luka alitumia vyanzo. Anatuambia jambo hilo lisilo wazi katika Luka sura ya kwanza.

Marko inaweza kuwa iliandikwa karibu mwaka wa 64. Wanazuoni kwa kawaida huchumbiana na Marko kati ya 64 na 75. Ninapendelea tarehe ya mapema ya Marko.

Kwa kweli, hatujui. Inawezekana Marko angeweza kuandikwa muda mrefu kabla ya hapo. Inaweza kuandikwa katika miaka ya 40, wengine wamependekeza.

Lakini pengine kutokana na yale tuliyo nayo kutoka kwa Papias, ikiwa Marko alipata mambo haya kutoka kwa Petro, pengine aliyapata kutoka kwa Petro alipokuwa pamoja naye huko Rumi. Na hivyo ndivyo ilivyo, tarehe katika miaka ya 60, kabla ya kifo cha Petro, pengine mahali fulani karibu na 64, inaeleweka kwa Marko. Ingawa Marko angeweza kuchapisha baada ya kupata nyenzo.

Lakini kwa vyovyote vile, ikiwa tutachukua tarehe katika miaka ya 60, tunapaswa kuacha muda kwa ajili ya Mark kuwa katika mzunguko wa kutosha ili Luka awe nayo kama chanzo kinachopatikana. Kwa hiyo, wakati fulani baada ya 70 ina maana. Sasa, wengine wamebishana kwa tarehe ya kuchelewa sana.

Wengine wamebishana hivyo kulingana na kumtegemea Josephus kwa sababu Josephus pia alitaja baadhi ya mambo ambayo tunayo katika Matendo. Lakini ninaiangalia hivi. Ikiwa Josephus hafanyii tu matukio hayo anayosimulia, basi haya yalikuwa matukio ambayo tayari yalijulikana na watu wengine mbali na Josephus wangeweza kujua kuyahusu.

Hukuhitaji kungoja Josephus aandike kuwahusu, ili kujua kuwahusu. Pia, mahali ambapo analingana kwa ukaribu zaidi na Josephus kwa maneno ya Yuda, Mgalilaya, na Thutis, anapingana na Josephus, ambayo haionekani sana kama anamtegemea Josephus wakati huo.

Sasa, wengine wamechumbiana, hawa ndio watu hasa ninaowazungumzia hapa, ambao walikutana na Matendo katika miaka ya 90. Kati ya idadi ya wasomi, ikiwa utachukua uchunguzi, na hii inabadilika, kwa hivyo ninachukua uchunguzi huu kulingana na habari, haswa kutoka kwa mtu ambaye alianzisha katika karne ya pili. Utafiti wake wa maoni ya wengi, kulingana na uchunguzi wake ambao ulifanyika labda miaka 10 iliyopita, kutoka wakati ninazungumza, maoni ya wengi yalikuwa kati ya 70 na 90. Mtazamo wa pili ulioongoza ulikuwa wa miaka ya 60.

Mtazamo wa tatu unaoongoza ulikuwa katika miaka ya 90.

Na mtazamo mdogo zaidi ulikuwa katika karne ya pili. Sasa, maoni ya karne ya pili yameongezeka tangu wakati huo kwa sababu ya wasomi wawili ambao wameandika hasa juu ya hilo.

Richard Pervot na Joseph Tyson. Tyson aliweka tarehe baadaye kuliko Richard Pervo, na anadhani inahusiana na Marcion katika karne ya pili. Hakuna wasomi wengi wanaoenda mbali hivyo, hasa kwa sababu huwezi kutenganisha Luka na Matendo kiasi hicho.

Richard Pervo huwatenganisha, ingawa anakubali mwandishi wa kawaida. Lakini kwa sisi tunaofikiri ni Luka-Matendo kwamba yanakusudiwa kusomwa pamoja, kwa sababu hasa Matendo 1:1 inarejelea juzuu iliyotangulia, kimsingi jinsi mwanahistoria angeandika juzuu ya pili, akianza kwa kudokeza juzuu iliyotangulia. Ikiwa Luka na Matendo yameunganishwa pamoja, huwezi kuandika kitabu cha Matendo miongo mingi baadaye kuliko vile ulivyoweka tarehe ya Injili ya Luka.

Na tuna sababu za kuandika Injili ya Luka katika karne ya kwanza. Na pia, kwa sababu ninabishana kwa ajili ya msafiri pamoja na Paulo, ambaye tena, wapinzani wa maoni hayo pia wamekiri kwamba huo ni mtazamo wa wengi. Kwa hivyo, nadhani tarehe ya kuchelewa sana inakabiliwa na udhaifu kadhaa.

Hakika, ikiwa ilikuwa ni msafiri msafiri wa Paulo, huwezi kuiweka tarehe katika wakati wa Marcion. Sasa, nina sababu nyingine ya kubishana kwa tarehe ya mapema. Na sababu hii inahusiana na jambo ambalo ninabishana katika suala la madhumuni ya kitabu, ambayo nitakuja baadaye kwa undani zaidi.

Lakini naamini, na sikuamini hili nilipoanza kufanyia kazi ufafanuzi wangu juu ya Matendo, nilijua mtazamo huo, lakini sikuushikilia. Lakini baada ya kufanya kazi kupitia Matendo, nilikubali mtazamo huu kwa sababu ilikuwa wazi kwangu robo ya mwisho ya Matendo ni Paulo akiwa kifungoni. Luka yuko pamoja naye.

Ni muhimu sana kwa Luka. Hiyo ni sababu moja kwamba sehemu hiyo ni ya kina. Lakini unajua, huna baadhi ya sifa ulizonazo katika sehemu nyingine.

Huna ishara nyingi na maajabu, ingawa unazo zinakuja. Hotuba nyingi ni hotuba za utetezi, na hotuba za kuomba msamaha. Na unasema, vizuri, ni nini madhumuni ya hilo? Luka ana ajenda ya kuomba msamaha katika injili yote na katika Mdo.

Katika buku lake la kwanza, inaonyesha kwamba Yesu hakuwa na hatia ya mashtaka yoyote ambayo yangemfanya ahukumiwe kwa haki kama msaliti dhidi ya Milki ya Roma, kama mtu anayeongoza uasi dhidi ya Milki ya Roma. Yesu hakuwa na hatia kwa hilo. Pengine, kwa kuwa anawaandikia waumini, pengine wengi wao wanakubaliana naye juu ya hilo.

Baadhi ya watu wamebishana kuwa Matendo imeandikwa kama muhtasari wa kisheria. Kwa kweli haijaandikwa kama muhtasari wa kisheria, lakini inajumuisha aina ya masuala ambayo yangukuja katika muhtasari wa kisheria, ambao haungekuwa

simulizi kamili kama hii. Lakini ukipitia kitabu cha Matendo, robo moja ya kitabu cha Matendo ni, unajua, Paulo akiwa kizuizini, Paulo akijitetea rumande.

Na mashtaka dhidi ya Paulo ambayo ni mabaya zaidi, ambayo ushahidi fulani unaweza kutolewa, ni kwamba Paulo alianzisha ghasia. Hili ni shtaka la uchochezi, Matendo 24 mstari wa 5. Na ukitazama sehemu nyingine ya Matendo na Luka anataja ghasia katika sehemu nyingi ambazo Paulo alihudumu. Sasa, ikiwa unamtetea Paulo dhidi ya shtaka hilo, kwa nini utataja ghasia hizo? Naam, labda ilimbidi kwa sababu ghasia zilijulikana.

Kwa hiyo, anachofanya Luka ni kuonyesha kwamba Paulo hakuanzisha ghasia hizo. Na ukisoma barua za Paulo, yeye si aina ya mtu ambaye angeweza kuchochea ghasia. Hiyo haikuwa ajenda yake.

Lakini inaonekana watu walikuwa wamemshtaki kwa hilo. Na Luka anaonyesha kwamba hapana, sio Paulo. Ni washitaki wake hasa, watu waliotaka kumweka Paulo matatani, waliokuwa na hatia ya kuanzisha ghasia.

Sasa, hiyo inafurahisha kwa sababu ilikuwa mbinu ya kawaida ya utetezi katika siku za kale kuwafungulia mashtaka washtaki wako. Sasa, kwa nini hilo lingekuwa suala miongo kadhaa baada ya kifo cha Paulo? Ninaamini kwamba hii ingefaa zaidi wakati ambapo mashtaka dhidi ya Paulo yalikuwa bado mapya. Hiyo ingefanya kazi kwa tarehe katika miaka ya 60, ambayo sio kile ninabishana.

Lakini ukitaka kubishana kwamba Paulo bado yu hai, unajua, ni wazi angehitaji utetezi wakati huo. Lakini angehitaji labda zaidi katika mfumo wa utetezi badala ya simulizi kamili kama tunavyo katika Luka-Mdo. Lakini punde tu baada ya kifo cha Paulo, mashtaka bado ni mapya.

Mashtaka haya yanaakisi si tu juu ya Paulo, bali yanaakisi makanisa ya ughaibuni kwa sababu Paulo alichukuliwa kuwa kiongozi wa misheni ya Mataifa. Na kwa hivyo, unajua, ikiwa Paulo anatukanwa, Paulo anashutumiwa kuwa mhalifu, ambayo inaonekana mbaya kwa makanisa yote. Unasoma haya kwa herufi katika Agano Jipya.

Katika 2 Timotheo, inazungumza juu ya hili, unajua, mtu huyu hakuwa na aibu kwa minyororo yangu. Wafilipi sura ya 1 inazungumza juu ya wale ambao walitaka tu kumsababishia Paulo matatizo gerezani, lakini Paulo alikuwa anahukumika kwa ajili ya ulinzi wa injili. Kwa hivyo, inaonekana kama urithi wa Paulo na urithi wa misheni ya diaspora uliunganishwa pamoja.

Kulikuwa na baadhi ya watu waliotaka kujitenga na Paulo kwa sababu ya kufungwa kwake. Kwa sababu ya utekelezaji wake. Lakini Luka katika juzuu zake zinazolingana anaweza kuwa anadokeza kwamba kama vile Yesu hakuwa na hatia, Paulo pia hakuwa na hatia.

Ilikuwa ni ufiisadi wa haki katika kesi zote mbili kwa sababu za kisiasa. Na kwa hivyo hatupaswi kujitenga na Paulo, lakini tunapaswa kutambua kwamba alichofanya kilikuwa kizuri. Ikiwa ndivyo hivyo, labda hii imeandikwa wakati urithi wa Paulo ulikuwa bado unashindaniwa.

Labda sio wakati ambapo 1 Clement iliandikwa katika miaka ya 90, lakini labda katika miaka ya 70 au ikiwezekana 80s. Kwa hivyo, ningebishana kwa tarehe katika miaka ya 70. Sasa, hakuna hata moja ya tarehe hizi iliyo na uhakika.

Kwa hivyo, ninakupa tu hoja kwa nini nadhani mambo fulani ni sawa kuliko mengine. 60s inawezekana. 80s inawezekana.

Miaka ya 90, nadhani, inasukuma. Karne ya pili, sidhani kama inawezekana kabisa. Miaka ya 70, nadhani, ni uwezekano mkubwa wa tarehe.

Na, unajua, wasomi wengi wa kiinjilisti, ambao mimi ni mmoja wao, tuliorodheshwa katika miaka ya 70. Wengine wamesema wasomi wa kiinjili walio na tarehe katika miaka ya 60. Naam, wengine hufanya.

Baadhi ya tarehe baadaye. Ben Whittington aliweka tarehe baadaye kidogo kuliko mimi. Lakini FF Bruce, ambaye alitoa hoja ya tarehe ya kabla ya 70, hasa kwa upole, katika toleo lake la tatu la Maoni ya Axe, alibadilisha maoni yake hadi tarehe ya baada ya 70.

Kwa hiyo, nasema hivi tu ili wale ambao mmesikia kwamba kila mtu ambaye, kila mtu anapaswa tarehe katika miaka ya 60, ili tu kuwajulisha. Nina kampuni ya kuichumbia baadaye. Kwa vyovyote vile, wakati wowote unapoitia tarehe, aina hiyo ndiyo aina ya historia.

Historia yote iliandikwa kwa kusudi. Historia inaweza kuwa ya kufurahisha, lakini pia ilibidi iwe na habari. Historia, angalau ikiwa iliandikwa kwa ajili ya wasomi, ilihitaji kuonyesha ufundi wa balagha.

Na Luka anayo baadhi ya hayo, ingawa sio aina ambayo unapata katika kazi za wasomi. Kwa hivyo, watu waliandika ili ikuburudishe ili ufurahie kuisoma, lakini ilipaswa kuzingatia habari. Riwaya ilibidi ziwe za kuburudisha, lakini hazikuhitaji kutegemea habari.

Kipengele kingine cha historia kilikuwa kwamba ilihitaji kuwa na usahihi. Hiyo haimaanishi lazima usahihi juu ya maelezo yote. Lakini ina maana kwamba ilipaswa kuwa sahihi sana.

Kumekuwa na mapendekezo mengine kando na pendekezo la historia. Wasifu umependekezwa. Charles Talbert, msomi mahiri ambaye alitia nguvu tena tasnifu ya wasifu na injili, kwa kufaa, na Richard Burridge sana katika taswira yake ya Cambridge walionyesha kwamba hiyo ililingana na injili.

Na wengi wa wanazuoni sasa wanakubaliana na hilo. Talbert pia amebishana kwa hilo na Kitabu cha Matendo kwa sababu kuna mwelekeo kwa wahusika wakuu. Pia inalingana na Injili ya Luka, juzuu ya kwanza.

Kwa hivyo, una mwendelezo kati ya Yesu na Petro na Paulo. Na tutaona zaidi ya hayo baadaye ambayo Talbert anataja kwa usahihi. Talbert anatetea masimulizi ya mfululizo wa wasifu, hasa katika wasifu wa kifalsafa, kwamba wakati mwingine utakuwa na mtu muhimu kisha uwe na masimulizi ya mfululizo na takwimu zingine.

Kulikuwa na wasifu ambao ulikuwa na watu wengi ndani yake, lakini kwa kawaida hukuwa na juzuu moja kama Kitabu cha Matendo kilicholenga tu Petro katika sehemu ya kwanza na Paulo katika sehemu ya pili. Kwa hivyo, wasomi wengi hawafikiri ni wasifu. Haiishii kwa kifo cha Paulo au Petro.

Na pia, una mwelekeo wa wasifu katika historia nyingi za kale. Njia mojawapo unayoweza kuandika historia ya kale ilikuwa kwa kuzingatia wasifu, ukilenga wahusika wakuu. Historia za juzuu nyingi wakati mwingine hujumuisha juzuu moja au zaidi zinazolenga mhusika mmoja.

Kwa hivyo, ulikuwa na historia za juzuu nyingi ambazo ziliandikwa na waandishi kadhaa na wangekuwa na, tuseme, juzuu au juzuu mbili juu ya Alexander the Great katika historia yao. Masimulizi ya mfululizo pia yanaonekana sio tu katika wasifu. Na haswa unapokuwa na orodha za kifalsafa za warithi, hiyo sio kali sana.

Lakini tunayo wasifu unaofuatana. Kwa hivyo, ingawa ninakubaliana na wasomi wengi kwamba Matendo ni taswira ya kihistoria, wasifu ulikuwa aina ya aina ndogo ya historia na kuna vipengele vingi vya manufaa katika pendekezo la Talbert. Kuna mwelekeo wa wasifu katika jinsi Luka anavyofanya historia yake.

Inalingana pia na yale tuliyo nayo katika Maisha Sambamba, wasifu sambamba wa baadhi ya watu wa kale. Kwa hivyo, kunaweza kuwa na mwingiliano fulani. Ninaona kama aina ya mbinu ya wasifu kwa historia.

Katika kikao kijacho, tutaangalia baadhi ya mapendekezo mengine ya aina ya Matendo, zikiwemo riwaya, na turudi kwenye, tena, pendekezo la wengi na lile ninalolitetea, yaani kwamba Kitabu cha Matendo ni kitabu cha kihistoria.

Huyu ni Dk. Craig Keener katika mafundisho yake juu ya kitabu cha Matendo. Hiki ni kipindi cha 1, Uandishi, Tarehe, na Aina.

